

ADATTÁR.

ADALÉKOK HERCZEG FERENC ÉLETÉHEZ ÉS MUNKÁSSÁGÁHOZ.

I. Herczeg Ferenc életrajza.

Herczeg Ferenc szül. Versecen, 1863. szept. 22. Édesapja a város polgármesterének tisztét viselte.

A középiskolákat Temesvárott, Szegeden és Fehértemplomban végezte, a jogot a budapesti egyetemen.

Irodalmi hajlamai gyerekkorában ébredtek és táplálékot nyertek bibliofil édesapjának könyvtárában. Első kísérletei huszártörténetek voltak, amelyekhez a fehértemplomi és verseci helyőrségek tisztjei szolgáltatták az anyagot.

1890-ben *Fenn és lenn* című (Spielhagen-benyomások alatt készült) regényével megnyerte a díjat egy regénypályázaton s ekkor végleg szakított a jogi pályával, amelyhez különben sem volt kedve. 1891-ben Rákosi Jenő mint állandó szépirodalmi munkatársat a Budapesti Hirlaphoz szerződtette. A *Mutámur* kötet elbeszélései és a *Gyurkovics*-ciklus humoreszkjei a lap tárcarovatában jelentek meg. Rákosi erős egyénisége nagy hatással volt Herczeg fejlődésére, főleg irodalmi nyelvének kialakulására. A Petőfi-Társaság ez évben tagjává választotta. E Társaságnak Bartók Lajos halála után másodelnöke, Jókai Mór halála után elnöke lett.

A *Mutámur* kötet sikere után Vadnay Károly ajánlatára a Kisfaludy-Társaság is tagjává választotta; Herczeg ezáltal Gyulai Pál és Beöthy Zsolt közelébe került.

Mint drámaíró 1893-ban tűnt fel *Dolovai nábob leánya* c. 5 felvonásos színművével. 1895-ben az Uj Idők c. szépirodalmi, művészeti és társadalmi hetilapot alapította.

1896-ban szülővárosának közönsége szabadelvű programmal országos képviselővé választotta. Egészen 1918-ig tagja maradt a képviselőháznak. A féktelen párt harcok, amelyek a magyar közéletet megrázkódtatták, arra ösztönözték Herczeget, hogy a történelmi multból vett intő példákat állítson a nemzet szemé elé. (*Ocskay brigadéros, Bizánc, Árva László király.*)

Regényei közül *Szabolcs házassága, Pogányok, Andor és András, A honszerző, Királyné futárja, Fehér páva, Álomország, Magdaléna két élete, Az arany hegedű, A hét sváb, Az élet kapuja* értek el nagyobb sikert és több kiadást.

Színművei közül a *Dolovai nábob leánya* után a *Három testőr*, a *Gyurkovics leányok*, *Ocskay brigadéros*, *Déryné*, *Bizánc*, *Éva boszorkány*, *Árva László*, *Kék róka*, *Fekete lovas* és *Tilla* nyerték meg a közönség és a kritika tetszését. A színművek közül a *Gyurkovics leányok* és *Tilla* külföldi színpadokon is sikert aratott, a *Kék róka* pedig a német, olasz és skandináv színpadok után bejárta Amerika és Ausztrália színpadjait is.

1911-ben, a magyar közéletben mind sűrűbben jelentkező romboló áramlatok arra indították gróf Tisza Istvánt, hogy Herczeggel együtt kiadja a Magyar Figyelő című, kéthetenként megjelenő, politikai szemlét,

A Magy. Tud. Akadémia, amely már 1899-ben levelező tagjává fogadta, 1910-ben rendes, 1914-ben tiszteletbeli tagjává, 1919-ben pedig három évre másodelnökkévé választotta Herczegt.

Az 1916-iki királykoronázás alkalmából a Művészetért és Tudományért című díszjelvényt nyerte.

Herczeg újabb műveiben gyakran jelentkezik a nemzeti összeomlás hatása. (*Fekete lovas*, *Babaku*, *Két ember a bányában*, *Az élet kapuja*, *Fogyó hold*.)

II. Herczeg művei és ismertetéseik.

Fenn és lenn. Regény. 1890. — A Hét 22. sz.¹

Mutamur. Elbeszélések. 1892. — Gyulai Pál, Bpesti Szemle 71.; Kozma Andor, Nemzet 124. sz.; Rákosi Jenő, Bpesti Hirl. 141. sz.; Kóbor Tamás, A Hét 19. sz.; Gonda Dezső, M. Génusz 34. sz.; P. Napló 111. sz.; Egyetértés 121. sz.; Föv. Lap. 101. sz.; Délmagy. Közl. 90. sz.; A Hét 5. sz.; Kath. Szemle 1894. 145. l.

A Gyurkovics-leányok. Regény. 1893. — Kozma Andor, Nemzet 71. sz.; Lipcsey Ádám, U. o. 89. sz. Bpesti Szemle 74. k.; Ország Világ 14. sz.; Kath. Szemle, 1894. 145. l.

A dolovai nábob leánya. Színmű 1893. márc. 10.

Simon Zsuzsa. Regény. 1894. — 1893: Kozma Andor, Nemzet 285. sz.; Erdélyi Pál, Föv. Lap. 289. sz.; Silberstein Adolf, P. Lloyd 244. sz.; Tar Lőrinc, A Hét 42. sz.; Élet, 702. l.; M. Génusz 43. sz.; M. Ujság 290. sz.; Egyetértés 302. sz. 1894: Gyulai Pál, Bpesti Szemle 80. k.; Kath. Szemle 145. l.

Napnyugati mesék. Elbeszélések. 1894. — Ignatus, A Hét 50. sz.; Élet 12. sz.; Bpesti Szemle 85. k. (1896).

A Gyurkovics-fiúk. Regény. 1895. — Lázár Béla, Nemzet 216. sz.; Bpesti Szemle 84. k.; A Hét 216. sz.

Három testőr. Bohózat. 1895.

Szabolcs házassága. Regény. 1896. — Császár Elemér, Polit. Hetiszemle 25. sz.; Lázár Béla, Nemzet 257. sz.; M. Szalon 25. k.; Egyetértés 177. sz.; Zoltvány Irén, Kath. Szemle 1897. 509. l.; M. Szalon, 26. k. (1897).

Az első fecske s egyéb elbeszélések. 1896. — Császár Elemér, Polit. Hetiszemle, 47. sz.; A Hét 52. sz.; Egyetértés 329. sz.

¹ Ahol a folyóirat mellett nincsen évszám, ott az illető kötet megjelenésének éve értendő a kritika megjelenési évül is.

Honthy háza. Színmű. 1896. febr. 14. — Császár Elemér, Polit. Hetiszemle 1897. 10. sz.

Nászúton. Énekes bohózat. 1896. nov. 24.

Egy leány története. Regény. 1899. — Lázár Béla, M. Kritika 15. sz.; Császár Elemér, Pol. Hetiszemle 17. sz.; Salgó Ernő, Egyetértés 91. sz.; Rothauser M., P. Lloyd 80. sz. (reggeli sz.); A Hét 17. sz.; Bpesti Hirlap 91. sz.; P. Napló 123. sz.; Kolozsv. Lap. 14. sz.

Gyurka és Sándor. Elbeszélés. 1899. — Polit. Hetiszemle 29. sz.; M. Szalon 31. k.; Egyetértés 152. sz.

A Gyurkovics-leányok. «Életkép». Színdarab. 1899. jan. 17.

Az első vihar. Színmű. 1899. febr. 17.

Arianna. Elbeszélések. 1900. — Ignóty, A Hét 47. sz.; Bpesti Napló 327. sz. 1901: Riedl Frigyes, Bpesti Szemle 107. k.; Bartha József, Kath. Szemle 82. l.; Rothauser Miksa, P. Lloyd 3. sz. (reggeli sz.); M. Szemle 4. sz.; M. Egyetemi Szemle 5. sz.

Idegenek között. Regény. 1900. — Riedl Frigyes, Bpesti Szemle 102. k.; Alexander Bernát, Bpesti Hirlap 89. sz.; Rothauser Miksa, P. Lloyd 66. sz.; Osváth Ernő, A Hét 10. sz.; P. Napló 72. sz.; M. Szalon 32. k.; M. Hirlap 70. sz.; M. Kritika 20—21. sz.

Ocskay brigádéros. Színmű. 1901. február 8. — Ábrányi Emil, Bpesti Napló 44. sz.; Rákosi Jenő, M. Hirlap 45. sz.; Ignóty, Nagyvár. Napló 91. sz.; Sebestyén Károly, Kecskeméti Fr. Ujs. 59. sz. és M. Nyőr 124. l.

Pogányok. Regény. 1902. — Sebestyén Károly, Magyarország 2. sz.; Lázár Béla, M. Nemzet 63. sz.; Roboz Andor, Polit. Hetiszemle 4. sz.; 1904: Riedl Frigyes, Akad. Ért. 573. l.; Gyulai Pál, Bpesti Szemle 117. k.

Balaton regé. Vígjáték. 1902. február 8. — Bródy Sándor, Uj Idők 5. sz.

Andor és András. Elbeszélés. 1903. — Mikes Lajos, M. Génusz 24. sz.; Roboz Andor, Bpesti Napló 312. sz.; Rothauser Miksa, P. Lloyd 125. sz. (reggeli sz.); M. Szemle 39. sz.; A Hét 24. sz.

Az új nevelő. Elbeszélések. 1903.

Kéz kezet mos. Vígjáték. 1903. febr. 20.

Elbeszélések. 1904. — Figyelő, 1905. 73. l.

Bizánc. Tragédia. 1904. ápr. 22. — Márki Sándor, Erdélyi Lapok 1912. 6—7. sz.

A honszerző. Regény. 1904. — Fenyő Miksa, Figyelő 1905. 265. l.; Bartha József, Kath. Szemle 1914. 42. l.

Böske, Erzsé, Erzsébet. Elbeszélés. 1905. — Keve, Uj Idők 23. sz.

Szelek szárnyán. Útirajzok. 1905. — Mikszáth Kálmán, Az Ujság 103. sz.; Yartin, u. o. 127. sz.; 1910: Bartha József, Kath. Szemle 1099. l.; Karinthy Frigyes, Nyugat, II. 1095. l.; Bpesti Hirlap 139. sz.

A bujdosók. Színmű. 1906. okt. 26.

Lélekrablás. Regény. 1906. — Bartha József, Kath. Szemle 1043. l.; 1908: Ferenczi Zoltán, Akad. Ért. 21. l.; Fenyő Miksa, Nyugat, II. 18. l.; Ignóty, u. o. 108. l.; Bartha József, M. Középisk. 51. l.

Déryné ifasszony. Színmű. 1907. febr. 6. — Sebestyén Károly, Bpesti Hirlap 23. sz.

Kaland és egyéb elbeszélések. 1908. — Szilágyi Géza, Az Ujság 186. sz.; Vas. Ujs. 30. sz.; A Hét 33. sz.; Néptan. Lap. 35. sz.; Egyh. Közl. 37. sz.; Bartha József, Kath. Szemle, 1909. 81. l.

Szerelmeseik. Regény. 1909. — Szilágyi Géza, Az Ujság 148. sz.; N. P. Journal 135. l.; Néptan. Lap. 30. sz.; A Hét 21. sz.; Vas. Ujs. 19. sz.; Bartha József, Kath. Szemle 1910. 1099. l.

A kivándorló. Színmű. 1909. — Hegedüs Gy., Nyugat 4. sz.

A királyné futárja. Regény. 1909. — A Hét 50. sz.; P. Lloyd 294. sz.; N. P. Journal 294. sz.; Vas. Ujs. 1910. 1. sz.

A fehér páva. Regény. 1910. — Bocz Bálint, Kritika 221. l.; M. Nemzet 255. sz.; A Hét 45. sz.; P. Lloyd 258. sz.; N. P. Journal 280. sz.; Kaffka Margit, Nyugat, I. 115. l.; Bartha József, Kath. Szemle, 1912. 205. l.

Éva boszorkány. Színmű. 1912. márc. 22. — Császár Elemér, Akad. Ért. 1913. 148. l.

Álomország. Regény. 1912. — Mohácsi Jenő, P. Lloyd 272. sz.; M. Nemzet 144. sz.; Vas. Ujs. 34. sz.; Bartha József, Kath. Szemle, 1913. 286. l.

Napváros. Elbeszélések. 1912. — M. Nemzet 31. sz.; Vas. Ujs. 7. sz.; A Hét 10. sz.; Élet 21. sz.

Az ezredes. Színmű. 1914. jan. 30. — Egyházi Közl. 1915. 20. sz.

Az arany hegedű. Regény. 1916. — Bálint Lajos, M. Hirlap 315. sz.; Halasi Andor, P. Napló 341. sz.; Sebestyén Károly, Bpesti Hirlap 358. l.; Philologus, A Hét 44. sz.; Boros F., Élet 50. sz.; Mohácsi J., P. Lloyd 347. sz.; Szász Károly, Uránia 366. l.; 1917: Császár Elemér, A Cél 59. l.; Fenyő M., Nyugat, I. 263. l.; Várdai Béla, M. Kultúra, I. 228. l.; Az Ujság 6. sz.; Bartha József, Kath. Szemle 1918. 41. l.

A hét sváb. Regény. 1916. — Faragó J., M. Hirlap 155. sz.; Halasi A., A Hét 26. sz.; Lengyel Ernő, P. Napló 162. sz.; Szász Károly, Uránia 215. l.; Mohácsi J., P. Lloyd 208. sz.; Bartha József, Kath. Szemle 260. l.; Tordai Ányos, M. Kultúra 422. l.; Schöpfln Aladár, Nyugat, II. 59. l.; Körmendy Viktor, A Társaság 35. sz.; P. Journal 201. sz.; Az Ujság 250. sz.; Császár Elemér, A Cél, 1917. 57. l.

Magdaléna két élete. Regény. 1916. — Szász Károly, Uránia 32. l.; Bartha József, Kath. Szemle 960. l.; A Hét 2. sz.; Császár Elemér, A Cél 1917. 56. l.

Tűz a pusztában. Elbeszélések. 1917. — Császár Elemér, A Cél 764. l.; Hatvany Lajos, P. Napló 193. sz.; Rákosi Jenő, Bpesti Hirlap 186. sz.; Szász Károly, Uránia 258. l.; Várdai Béla, M. Kultúra, II. 905. l.; Élet 46. sz.; Világ 183. l.; A Hét 27. sz.; Vas. Ujs. 34. sz.; 1918: Bartha József, Kath. Szemle 41. l.; Az Ujság 3. sz.

Árva László király. Színmű. 1917.

A kék róka. Színmű. 1917. jan. 13.

Tilla. Színmű. 1918. nov. 22.

Az élet kapuja. Elbeszélés. 1919. — Szász Károly, 8 orai Ujság 135. sz.; Virradat 83. sz.; 1920: Beöthy Zsolt, Uj Idők 5. sz.; Császár Elemér, M. Múzsza 31. l.; Kádár Lehel, Uj M. Szemle, I. 111. l.; Petrich Béla, Kath. Szemle 634. l.; Szaár András, Aurora 8. sz.; 1921: Horváth János, Akad. Ért. 265. l.; Kőszegi László, Corvina 191. l.

A fekete lovas. Színmű. 1919. dec. 5. — Pintér Jenő, Akad. Ért. 1920. 80 l.

Az aranyborjú. Színmű. 1922. márc. 15.

A költő és a halál. Drámai prologus. 1922. dec. 29.

A fogyó hold. Regény. 1922. — Császár Elemér, Uj Nemz. 258. sz.; 1923: Schöpfln Aladár, Szózat 26. sz.; Tolnai Vilmos, Napkelet 154. sz.; Várdai Béla, Kath. Szemle 120. l.; Bpesti Szemle 156. k.; Élet 1. sz.; Aurora 166 l.

Sírokkó. Színmű. 1923. márc. 14.

Kilenc egyfelvonásos. 1924. — Galamb Sándor, Napkelet, IV. 67. l.; Élet 2. sz.

III. Herczeg művei idegen nyelveken.

Cseh.

Síriusz z maďarstiny přeložil Gustáv Narcis Mayerhoffer. (F. Šimaček). Prága, 1896.

Szabolcsovo manželství. A jiné novely. Z maďarstiny přeložil G. N. Mayerhoffer. V Praze, 1898.

Đurkovičovy dcery. Přeložil z maďarstiny G. N. Mayerhoffer. Prága, 1899. (*Gyurkovics leányok.*)

Nahoře a dole. Roman. Z maďarského přeložil G. N. Mayerhoffer. (Nakladatel J. Otto.) Prága, 1902. (*Fenn és lenn.*)

Láska Zuzany Simonové. Roman. Přeložil G. N. Mayerhoffer. V Praze, J. Otto, 1907. (*Simon Zsuzsa.*)

Dán.

Obersten Datter. Roman oversat fra ungarsk af Alex. Schumacher. København, 1896. (*Simon Zsuzsa.*)

Frøkenerne Gyurkovics. Historien om hvorledes Fru Gyurkovics fik alle sine syv Dotre vel forsojede. Autoriseret Oversættelse efter den ungarske Originals 20. Oplag. Ved Al. Schumacher. (Forlagt af V. Piós Boghandel.) København, 1904. (*Gyurkovics leányok.*)

Finn.

Gyurkovicsin tytöt. Unkarin-kielestä suomentanut Akseli Heikkilä. Kustannusosa keyhtiö Otava. Helsingissä, 1909.

Unkarittaren Täiväkirja. Y. M. novelleja Suomens Alkukielestä. Otava. Helsingissä, 1912.

Pakanoita. Romaani. Unkarin kielestä suomentanut K. Emil Jaakkola. Werner Söderström osa keyhtiö, Porvoo 1913.

Kultaviulu. Unkarista suomensi Väinö Pesalo. Kustomnuosa keyhtiö Ahjo Helsinki 1919.

Gyurkovicsin pojat. Matti Kivekäs. Otava, Helsingi, 1921.

Suokukka. Suomens. Kustannusosa keyhtiö Kirja. Helsinki, 1923.

Francia.

Le mariage de Szabolcs, traduit du hongrois par MM Pierre Brunet
Revue hebdomadaire, Paris, 1908.

Sirius. Revue de Hongrie. 1908.

Byzance, pièce en trois actes. (Bibliothèque hongroise) Honoré Champion,
Paris, 1912.

Holland.

De Operettenzangeres. (A. W. Bruna & Zoon) Utrecht. (*Egy leány története*.)

Lengyel.

Gyurkovicowie. Powieść. B. Jaroszevska. Drukernia A. T. Jezierskiego.
Warszawa, 1902.

Gyurkovicowie. Powieść. *Gyurka i Sandor*, B. Jaroszevska. Biblioteka
Dziel Wyborowych, 237. Warszawa, 1902.

Gyurkovicówny. Powieść. B. Jaroszevska. Warszawa, 1902.

Kwiat na bagnisku. Nowela węgierska. Nakładem «Ziarna». Warszawa,
1912.

Német.

Frau Lieutenant und andere Humoresken von Oskar v. Krucken. Berlin,
Otto Janke. (*A Mutamur kötetből*.)

Die erste Schwalbe und andere Erzählungen. Übersetzt von Ernst
Grossmann, Leipzig, Philipp Reclam.

Baron Rebus und andere Novelletten. Übers. von Emil Kumlik. Leipzig,
Phil. Reclam.

Die Brüder. Erzählung. Deutsch von Herm. Farkas. Berlin, Leipzig,
Herm. Hilger Verlag.

Sumpfbblume. Novelle. Übers. von Emil Kumlik. Leipzig, Phil. Reclam
jun. (1895).

Die Morastblume. Erzählung. Leipzig, Robert Friese. 1896.

Sprechen Sie mit Mama . . . Eine unzusammenhängende Geschichte.
Deutsch von Herm. Farkas. Berlin, Leipzig, Herm. Hilger Verlag. (*Gyurkovic
leányok*.)

Die sieben Schwestern. Eine Familiengeschichte von Ludvig Wechsler.
Berlin und Leipzig, Cotta. 1900.

Die Operettensängerin. Roman. Übers. von Hermine Farkas. Leipzig,
Phil. Reclam jun. (*Egy leány története*.)

Andor und András. Eine Geschichte aus dem Journalistenleben in Buda-
pest. Übers. von Karl von Bakonyi, Wien 1904, Carl Konegen.

Das Mädcl von der Gasse. Erzählung. 5—7. Tausend. Berlin, Berliner
Verlags-Institut. (1905) (*A lép virága*.)

Die Scholle. Roman. Von Leo Lázár. Wien, 1905. (*A honszerző*.)

Unter fremden Menschen. Erzählung. Deutsch von Herm. Farkas.
Berlin, Leipzig, Herm. Hillger Verlag.

Licht und Finsternis. Roman. Deutsch von Ludwig Wechsler. 19 9, Berlin, Buchverlag fürs deutsche Haus. (*Pogányok.*)

Im Banne der Puszta. Roman. Übertr. von Stefania Rabas. Graz, 1910, Verlag C. J. Ochninger. (*Pogányok.*)

Die Tochter des Obersten. Roman von Fr. Herczeg. Deutsch von Ludwig Wechsler. Berlin, Eisenach. Leipzig. Herm. Hillger Verlag. (*Simon Zsuzsa.*)

Olasz.

Pagani. Romanzo storico ungherese. Versione di Vincenzo Gelletich, autorizzata dall' autore. Fiume, 1908.

Spanyol.

Las hermanas Gyurkovics (Historia familia) Novela. La traducción del húngaro ha sido hecha por A. Révész. (Colección universal No. 109.) Madrid — Barcelona, 1919. (*Gyurkovics leányok.*)

Los hermanos Gyurkovics. Novela. La traducción del húngaro ha sido hecha por A. Révész. (Colección universal No 363 a 365.) Madrid, 1921. (*Gyurkovics fiuk.*)

Jorge y Alejandro Gyurkovics. Novela. A. Révész. (Colección universal No 447 y 448.) Madrid, 1921.

El Yanqui aventuseno y Corazón de hombre. Traducción del húngaro por Andrés Révész. (Colección Babel.) Madrid, 1922.

Svéd.

Gyurkovicsarna. Övers. av Axel Lundegård. Stockholm, Gernandts förl. 1901. 5 uppl.

Fru Löjtnanskan och andra humoresker. Stockholm. P. A. Huldbergs bokförlag, 1901.

Flickorna Gyurkovics. Övers. av Axel Lundegård, Stockholm, A. Bonnier, 1903. — Somma Herczeg bok utkom som billighets uppl. under titel: Flickorna Gyurkovics. Övers. från tyskan av Ernst Grafström. Stockholm, B. Wahlström, 1912.

Jessi. Novell. Stockholm, P. A. Huldberg, 1904.

Herr von Szaboics äktenskap. Roman. Stockholm, Silléns bokförl., 1909.

Gyurka. Fortsättning på Gyurkovicsarna. Övers. av E. Arbman. Stockholm. Albert Bonnier, 1911.

Pojkarna Gyurkovics. Oskar Nachmann. Stockholm. B. Wahlström, 1912.

Förändringen. Novell. Stockholms Dagbl. 9. aug. 1912.

Sirius. Novell. Stockholm, Holmquists förlag, 1912.

Operettsångerskan. Övers. av E. Grafström. Stockholm, Holmquist förlag, 1913. (*Egy leány története.*)

Ett kavaljersöde. Sthlm, Holmquists förlag, 1913.

Flyktande minnen. Övers. av Signe Leffler-Liljekrantz. Sv. Dagbl. 5 jan. 1918.

Guldfiolen. Roman. Aukt. övers. från ungerskan av Signe Leffler-Liljekrantz. Dahlbergs förlag, Stockholm, 1919.

Szerb—Horvát.

Gyurkoviče čerke. Pripovetka. Na srpski preveo P. Novi Sad, 1895.
(*Gyurkovics leányok.*)

Mladi Gyurkoviči. Magyarski napisao. Preveo Jovan Grčić. Beograd, 1902.
(*Gyurkovics fiuk.*)

Carstvo Sanja. Roman jedne neshvaćene ženske duše. (Zabavna biblioteka.) Zagreb, 1917.

IV. Tanulmányok. cikkek Herczeg Ferencről.

- Tábori Róbertné: ~ről. Délvidék, 1894. 25. sz.
Sas Ede: ~. Magyar Génusz, 1896. 47. sz.
Gr. Vay Sándor: ~. Művészeti Lapok, 1896. 16. sz.
Lázár Béla ~ről. A tegnap, a ma és a holnap. I: 1896. 156—163, II: 296—311. l.
Szinyei József: ~. *Magyar írók* IV. 1896: 734—736. l.
Szomory Dezső: ~. és Lemaitre. Nemzet, 1898. 348. sz.
Bródy Sándor: ~. mint szónok. *Fehér könyv*, 1900. márc.
Lázár Béla: ~. Magyar Nemzet, 1900. 132. sz.
Madarász Flóris: ~. Kath. Szemle, 1904. 40 s k. lk. (Külön nyomatban is.)
Podharszky Lajos: Modern magyar realisták. (Dokt. ért. Bródyról és ~ről.) 1904.
Szini Gyula: ~. Az Ujság, 1905. 305. sz.
Beöthy Zsolt: ~ről. A magyar nemzeti irod. ism. 1905. II. 121. l.
Oláh Gábor: ~. Bp. Hírlap, 1908. 137. sz. U. az: ~. Írói arcképek, 1909.
Réger Béla: Mikszáth, Herczeg, Ambrus. Szentgotthárd, 1908.
Hamvay Erzsébet: ~ stílusa és nyelve. Huszt, 1911.
Hatvany Lajos: ~ mint filozófus. Nyugat, I. 190. l.
Yi: ~. Élet, 1912. 19. sz.
Madarász Flóris: ~ drámái. Egrí gimn. ért. 1912/13.
Ferenzi Zoltán: ~ mint drámai író. Műveltség könyvtára, 1913. 591—592. l. — ~ mint elbeszélő, u. o. 612—614. l.
Kéki Lajos: ~. Bpesti Szemle 157. k. (1914.)
Gyulai István: ~. Huszadik Század, 30. k. (1914.)
~ három évtizede. Élet, 1919. 10. sz.
Váradí Ibolya: Társadalmi problémák ~ műveiben. 1919.
Huszka Jenő: A sokoldalú ember. Uj Idők, 1920. 1. sz.
Rákosi Jenő: ~. U. o. 57. l.
Kayser Margit művei: Márton pap tragikuma ~ Pogányok c. művében. 1920. 38—43. l.
sz. l.: ~ és a Petőfi-Társaság. M. Múzsza, 1920. 369. l.
Pintér Jenő: ~ről. A magyar irodalom történetének kézi könyve. 1921. II. 404—406. l.
Szinyei Ferenc: ~ről az elbeszélőről. Akad. Ért., 1922. 29. l.
Császár Elemér: ~ről. Uj Nemzedék, 1923. 214. sz.

Leffler Béla: ~ Svédországban. Nemzeti Ujság, 1923. 273. sz.

Galamb Sándor: ~-ről. Napkelet, 1923. nov. dec. füzet.

Backmann, Ch. Pierre, Béla Leffler: ~-ről. Ungern i Kultur och historia, Stockholm, 1924. 70—71., 79—80. 1.

KURUC VAY ÁDÁMNÉ, BR. ZAY ANNA IMÁDSÁGOS KÖNYVE.

Elöttem van egy 10/15 % nagyságú, egykorú pergamentbe kötött kézirati könyv aranymetszéssel, melynek külső tábláján A. Z. A. W. S. betűk olvashatók fekete nyomással. A könyv egyébként címtelen. E betűk értelme a következő: Árva Zay Anna Way Sámuelnek. Ezt meg lehet állapítani az «Ajánló Levél»-ből, s még inkább az utószóából; mindkettőt fiához intézte. Ez utóbbinak végén megvan a kelet így: «Danczkán, 1721.»

Ismeretes Nagy Ivánból is, hogy zaj-ugróci br. Zay Anna III. br. Zay Andrásnak, a volt nádorjelöltnek, második nejétől, br. Révay Krisztinától született harmadik gyermeke (gyermekei: Sámuel, Bora, Anna, Krisztina, Juliánna) és második felesége lett Vay Ádámnak, kinek első neje Fekete Erzse volt. Vay Ádám neve ismert nemcsak a magyar történelemben, hanem az irodalomban is. Szül. Vaján, 1657 máj. 14-én Szabolcs megyében, 1679-ben, miután egy ideig Thököly foglya volt, Thökölyhez csatlakozott; ezért utóbb a bécsi udvar elfogatta és javait elkobozták, de 1700-ban visszakapta őket. Majd 1701-ben II. Rákóczi Ferenc híve lett, miért Bécs-ujhelyen harmadszor is fogságba került. Innen kiszabadulva, rendületlen híve lett II. Rákóczi Ferencnek, s mint ilyen, Békés m. főispánja, a fejedelem udvari főmarsalja, Munkács s több vár parancsnoka és a jászkunok kapitánya lett. Emlékét az irodalomban egy rabságában (1701) írt, hosszú költemény (83 Zrinyi-versszak), egy *Animadversiones* (1706) c. latin mű¹, s egy kéziratos napló őrzi szintén 1706-ból, melyet az ez évi huszti országgyűlésről írt. Fejedelmét 1711-ben követte a száműzetésbe is nejével és gyermekeivel együtt. Ugyanis 1711 jan. 30-án Vaján találkozott, a ma is fennálló kastélyban, a fejedelem Pálffy Jánossal a béke érdekében, minek emlékéért a kastélyon emléktábla őrzi. A béke nem sikerült. Febr. 21-én a fejedelem Lengyelországba ment és őt követte néhány nap múlva Vay Ádám is, hová családjá is utána ment. Márc. elején nejével és családjával Sztryj várában találkozott, onnan Jaworowba ment a fejedelemhez máj. 19-én. A fejedelmet nem követte Franciaországba, hanem 1712 jul. 21-én Danczkában telepedett le s lett a danczkai bujdosók feje. Nehéz viszonyok közt éltek, s Rákóczi csak párszor tudott neki 5000 livre-t küldeni könyörgő

¹ Veracius Constancius, miles Hungarus álnév alatt, cáfoló és vádoló irat a bécsi udvar ellen. 2^r. 36 sztl. lev. Szabó K. tévesen Vay Ábrahámnak tulajdonítja.